

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО
ПРАВознавства**

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

Навчально–методична розробка

УЖГОРОД 2024

Пирога І.С., Бисага Ю.М., Гомонай В.В., Берч В.В., Продан В.І.
Парламентаризм: Навчально-методична розробка для студентів юридичного факультету. Ужгород, 2024. - 47 с.

Підготували:

Пирога І.С. - д.ю.н., професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»

Бисага Ю.М. - д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»

Гомонай В.В. – д.ю.н. професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»

Берч В.В. - к.ю.н. доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»

Продан В.І. - доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «УжНУ»

Затверджено на засіданні кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», *протокол №12 від 11 квітня 2024 року.*

Рекомендовано до друку на засіданні науково-методичної комісії юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», *протокол № 7 від 10 червня 2024 року.*

З М І С Т

ВСТУП.....	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ	8
5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	10
6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	14
8. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС	20
9. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАУТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ПРАКТИЧНИЙ КУРС	22
10. ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.....	36
11. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ	38
12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:	41

ВСТУП.

Підвищений інтерес до парламентів зумовлений тим, що вони є представницькими органами загальнодержавних інтересів. В основі формування і роботи парламентів лежать ідеї народного представництва, впровадження яких у політичне життя пов'язане із становленням сучасної державності зарубіжних країн. Реальні процеси суспільно-політичного і державно-правового розвитку зарубіжних країн свідчать, що відбувається пристосування представницьких органів до потреб сьогодення. Все це і зумовлює необхідність оцінки змісту поняття сучасного парламентаризму.

Характеристика парламентаризму набуває завершеності тільки тоді, коли враховуються структура і організація, зміст компетенції і основні напрями діяльності самих представницьких органів. Розгляд цих питань дає змогу скласти об'єктивне уявлення про те, як реалізуються засади теорії народного представництва, наскільки їхня природа відповідає політичним потребам сьогодення. Тільки завдяки аналізу загальних закономірностей побудови і визначенню основних функцій парламентів та врахуванню відповідних особливостей, властивих конкретним країнам, можна встановити реальну роль представницьких органів у здійсненні державної влади, справжнє місце їх у державному механізмі.

Курс ознайомить студентів з актуальними проблемами сучасного парламентаризму: питаннями становлення та еволюції, організації парламентів; повноваженнями та функціями парламентських установ, з особливостями функціонування сучасних парламентів, процедурою їх формування, а також з процесом законотворення й моделями реалізації цієї функції у країнах з одно- і двопалатними парламентами, становленням та функціонуванням парламенту в Україні і світі.

Занурення в історію і сучасні проблеми представницької законодавчої влади зробить політичні механізми прозорішими і зрозумілішими, сприятиме формуванню раціональної політичної свідомості студентів.

Ця дисципліна дає ключ до розуміння сучасних проблем державотворення, ефективного функціонування парламентів і парламентаризму, сприяє загальному розвитку студентів, формуванню політичної культури та формуванню активної громадянської позиції. Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників очна / заочна	Розподіл годин за навчальним планом	
	Очна форма Навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1-й	1-й
	Семестр:	
	1	1
Тижневих годин для денної форми навчання: 4 аудиторних – 48 / 12 самостійної роботи студента – 72 / 108	Лекції:	
	26	8
	Практичні (семінарські):	
	22	4
	Лабораторні:	
	Немає	немає
	Самостійна робота:	
	72	108
Вид підсумкового контролю:	залік	залік
Форма підсумкового контролю:	усна	

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підвищений інтерес до парламентів зумовлений тим, що вони є представницькими органами загальнодержавних інтересів. В основі формування і роботи парламентів лежать ідеї народного представництва, впровадження яких у політичне життя пов'язане із становленням сучасної державності зарубіжних країн. Реальні процеси суспільно-політичного і державно-правового розвитку зарубіжних країн свідчать, що відбувається пристосування представницьких органів до потреб сьогодення. Все це і зумовлює необхідність оцінки змісту поняття сучасного парламентаризму.

Характеристика парламентаризму набуває завершеності тільки тоді, коли враховуються структура і організація, зміст компетенції і основні напрями діяльності самих представницьких органів. Розгляд цих питань дає змогу скласти об'єктивне уявлення про те, як реалізуються засади теорії народного представництва, наскільки їхня природа відповідає політичним потребам сьогодення. Тільки завдяки аналізу загальних закономірностей побудови і визначенню основних функцій парламентів та врахуванню відповідних особливостей, властивих конкретним країнам, можна встановити реальну роль представницьких органів у здійсненні державної влади, справжнє місце їх у державному механізмі.

Курс ознайомить студентів з актуальними проблемами сучасного парламентаризму: питаннями становлення та еволюції, організації парламентів; повноваженнями та функціями парламентських установ, з особливостями функціонування сучасних парламентів, процедурою їх формування, а також з процесом законотворення й моделями реалізації цієї функції у країнах з одно- і двопалатними парламентами, становленням та функціонуванням парламенту в Україні і світі.

Занурення в історію і сучасні проблеми представницької законодавчої влади зробить політичні механізми прозорішими і зрозумілішими, сприятиме формуванню раціональної політичної свідомості студентів.

Ця дисципліна дає ключ до розуміння сучасних проблем державотворення, ефективного функціонування парламентів і парламентаризму, сприяє загальному розвитку студентів, формуванню політичної культури та формуванню активної громадянської позиції. Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі права або у процесі навчання, що передбачає застосування правових доктрин та принципів і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК-1);
- здатність до безперервного та активного навчання, самоосвіти, постійного підвищення кваліфікації, здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях (ЗК-2);

- знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; (ЗК 3);

- навички використання інформаційних та комунікаційних технологій, здатність діяти з урахуванням соціальної відповідальності та громадянських зобов'язань, з повагою ставитися до права й закону (ЗК-6);

- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, здатність визначати, формулювати та розв'язувати проблеми, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення (ЗК-7);

- здатність бути критичним і самокритичним;

- здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; (ЗК-11)

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

- Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві; (ФК 1);

- Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; (ФК 3)

- Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини; (ФК 4)

- Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право; (ФК 7)

- Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права; (ФК 8)

- Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання; (ФК 10)

- Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти; (ФК 11)

- Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції; (ФК 12)

- Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності; (ФК 13)

- Здатність до самостійної підготовки проектів актів правозастосування; (ФК 15)

- Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення. (ФК 16)

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Парламентаризм» є успішне складання навчальних дисциплін:

- ОК 06 Історія держави і права України.
- ОК 08 Ділова Українська мова
- ОК 11 Конституційне право України
- ОК 12 Конституційно – процесуальне право
- ОК 19 Права людини
- ОК 30 Історія вчень про державу і право
- ОК 34 Навчальна практика

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми, вивчення навчальної дисципліни «Парламентаризм» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
здійснювати збір, порівняння та аналіз матеріалів з різних джерел;	ПРН 1
формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблематики.	ПРН 2
давати короткий висновок щодо окремих проблем з достатньою обґрунтованістю;	ПРН 3
оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи ситуацію чи проблему;	ПРН 4
використовувати різноманітні інформаційні джерела для засвоєння складних питань з певної теми;	ПРН 6
самостійно визначати та формулювати ті питання, з яких потрібна допомога і діяти відповідно до рекомендацій;	ПРН 7
вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних;	ПРН 12
належним чином використовувати ту інформацію, яку отримано з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності;	ПРН 14
демонструвати знання і розуміння щодо визначення основних сучасних правових теорій, доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи;	ПРН 15
пояснювати та аналізувати природу та зміст основних правових інститутів та процедур як національного права, так і права зарубіжних країн;	ПРН 16
демонструвати необхідні знання та розуміння суті та змісту основних правових інститутів та норм фундаментальних галузей права;	ПРН 17

вміти на базовому рівні здійснювати нормотворчу, правотворчу та правозастосовну діяльність, професійний огляд та аналіз судової практики;	ПРН 18
демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.	ПРН 19
надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.	ПРН 20
застосовувати набуті знання та навички у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки;	ПРН 21

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Парламентаризм».

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.	ПРН 1
Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.	ПРН 4
Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.	ПРН 14
Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних	ПРН 15
Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності.	ПРН 16
Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.	ПРН 18
Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права.	ПРН 19
Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів	ПРН 20
Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.	ПРН 21

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: виступи на практичних заняттях; виконання індивідуальних та групових теоретико-прикладних завдань під час аудиторних занять та самостійної роботи студента; виступи на практичних заняттях, зроблені доповіді, презентації, реферати, есе; виконання тестових завдань, а також модульних контрольних робіт; залік.

У процесі вивчення курсу значна увага приділяється систематичній самостійній роботі студентів.

Метою самостійної роботи студентів є:

- забезпечення фундаментальної загальноосвітньої та практичної підготовки студентів;
- засвоєння методів самостійного вивчення навчального матеріалу, навичок здобуття глибоких знань;
- підвищення ефективності навчального процесу за допомогою організації позааудиторного навчання відповідно до особистих здібностей кожного студента;
- оволодіння студентами культурою розумової праці, вмінням орієнтуватися у потоці наукової інформації, розвиток незалежності мислення, формування власної точки зору на питання, що вивчаються.

Серед форм самостійної роботи практикується підготовка рефератів, проведення семінарів як форм перевірки, підсумку та узагальнення навчальної роботи, тести, проблеми для обговорення. Це сприяє поглибленому вивченню навчального матеріалу

Основними формами самостійної роботи є:

- 1) самостійне вивчення окремих тем і питань до семінарських та практичних занять на основі навчальної, монографічної літератури, документів, матеріалів, періодичних видань;
- 2) написання есе з тем курсу;
- 3) формулювання базових та актуальних питань з окремих тем курсу;
- 4) підготовка рефератів з актуальних проблем курсу;
- 5) творчі завдання;
- 6) тести;
- 7) підготовка до заліку.

Методика написання есе

Есе — це короткий прозовий твір, де автор викладає свою думку з конкретного питання, яке відображене у темі, зважаючи всі аргументи “за” і “проти”. У тексті можна використовувати цитати з письмових творів і думки інших авторів, але із чітким зазначенням прізвищ і джерел, звідки взята цитата (думка), цитування не може становити більше однієї третини тексту. На окремій

сторінці слід зазначити список джерел (підручники, спеціальна література, інтернет-джерела, виступи або промови), які використовувались під час написання есе.

Тестові завдання спрямовані на визначення рівня оволодіння студентами основних понять сучасного парламентаризму. Тестові завдання зорієнтовані і на контроль знань, і на самоосвіту студентів, формування в них політичного мислення. Студенту варто працювати одночасно з 2–3 підручниками. У списку рекомендованої літератури з кожної теми курсу подано монографії і статті вітчизняних і зарубіжних дослідників. Звичайно, при підготовці не обов'язково обмежуватись цим списком.

Методи навчання: пошуковий метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод мозкового штурму; метод проблемного викладу; дослідницький метод; робота в малих групах тощо.

Аудиторна та самостійна робота студента забезпечується всіма необхідними навчально-методичними засобами, задля належного вивчення навчальної дисципліни чи окремої її теми, а саме: підручниками, навчальними та навчально-методичними посібниками, методичними рекомендаціями, конспектами лекцій, науковою літературою та періодичними виданнями. Вивчення дисципліни включає в собі й дистанційну організацію навчання, зокрема, в системі Moodle та за допомогою платформ Google (Google Meet, Classroom тощо).

Система оцінювання результатів навчання студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні та семінарські заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання результатів навчання здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою, яке включає:

- поточний контроль, що здійснюється протягом навчання студента під час проведення лекційних та семінарських занять і оцінюється сумою набраних балів (мінімальна кількість балів, що дозволяє студенту скласти залік (іспит), – 35 балів);

- модульний контроль, що проводиться після вивчення матеріалу відповідної частини дисципліни – змістового модуля, з врахуванням результатів поточного контролю;

- підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Форма підсумкового семестрового контролю - залік

Методи поточного контролю: усний та письмовий.

Форма модульного контролю: написання модульної контрольної роботи, включаючи описові та практичні завдання, а також тести.

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів: рівень знань; володіння понятійно-категорійним апаратом; вміння узагальнювати набуті знання за окремими темами та вміння робити обґрунтовані висновки, наявність навичок і прийомів виконання практичних завдань тощо.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота											Модульна контрольна робота	Сума
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6	T.7	T.8	T.9	T.10	T.11	60	100
4	4	4	4	3	3	4	2	4	4	4		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	22	40
Письмове тестування при тематичному оцінюванні		
Письмова контрольна робота		
Модульна контрольна робота	1	60
Разом	23	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи з дисципліни

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	Відмінно	Зараховано
82 - 89	B	Добре	
74 - 81	C		
64 - 73	D	Задовільно	
60 - 63	E		
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Оцінка *відмінно* (**A**) виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка *добре* (**B**) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка *добре* (**C**) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

Оцінка *задовільно* (**D**) виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок, за рахунок недостатнього розуміння програмного матеріалу.

Оцінка *задовільно* (**E**) виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

Оцінка *незадовільно* (**FX**) виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка *незадовільно* (**F**) виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні.

За результатами контролю знань студентів, дозволяється виставлення екзаменаційної оцінки (без підсумкового іспиту) – «*відмінно*», «*добре*», та «*задовільно*».

Студент має право підвищити оцінку, складаючи залік.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Тема 1 . Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.

1. Світовий парламентаризм, як доктрина і політична практика: історико правові аспекти виникнення і розвитку. Етапи розвитку парламентаризму в Україні.
2. Основні підходи до визначення поняття парламентаризму. Ознаки та принципи парламентаризму.
3. Класифікація різновидів парламентаризму. (Незавершений парламентаризм. Парламентське правління. Моністичний парламентаризм. Дуалістичний парламентаризм. Раціоналізований парламентаризм. Парламентський міністеріалізм.)

Тема 2. Парламентський бікамералізм.

1. Історичні витоки парламентського бікамеризму.
2. Бікамеризм як аспект демокритичного представництва.
3. Різновиди бікамеризму
4. Бікамеризм як проблема в конституційному процесі України

Тема 3. Парламент – як представницький орган.

1. Поняття, ознаки та головні напрямки парламентської реформи.
2. Компетенція та акти Верховної Ради України.
3. Статус народного депутата України.
4. Сесії Верховної Ради України.

Тема 4. Структура сучасних парламентів.

1. Верховна Рада – парламент України.
2. Поняття та ознаки парламенту.
3. Види парламентів.
4. Чисельний склад Верховної Ради України.
5. Сструктура та строк повноважень Верховної Ради України.

Тема 5. Об'єднання народних депутатів у Верховній Раді України.

1. Організація роботи Верховної ради України
2. Формування депутатських фракцій.
3. Керівні посадові особи Верховної ради України.
4. Порядок прийняття рішень та види голосувань.

Тема 6. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.

1. Поняття, класифікація і сутність парламентської опозиції.
2. Сучасний стан та проблеми правового регулювання вітчизняного інституту парламентської опозиції.

Тема 7. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.

1. Наукові підходи до формування й функціонування парламентських фракцій
2. Понятійно-термінологічний апарат забезпечення фракційної стабільності парламенту
3. Тенденції та принципи забезпечення фракційної стабільності парламенту.

Тема 8. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.

1. Поняття та ознаки гарантій депутатської діяльності.
2. Класифікація гарантій депутатської діяльності.
3. Правове регулювання гарантій депутатської діяльності на сучасному етапі: Україна і зарубіжний досвід

Тема 9. Законодавчий процес в Україні.

1. Поняття, стадії та принципи законодавчого процесу.
2. Реалізація права законодавчої ініціативи, способи подання і розробки законопроектів.
3. Процедура розгляду законопроектів у комітетах ВРУ.
4. Обговорення та прийняття законів на пленарних засіданнях ВРУ.
5. Порядок опублікування та введення в дію законів України.

Тема 10. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у світі.

1. Теоретичні засади лобізму в органах публічної влади.
2. Зарубіжний досвід лобістської діяльності в органах публічної влади.
3. Становлення та перспективи розвитку лобізму в органах публічної влади України

Тема 11. Лобістська діяльність в Україні.

1. Закон України «Про лобіювання».

Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.

1. Засади парламентського контролю (нагляду) в Україні.
2. Суб'єкти парламентського контролю в Україні.
3. Форми парламентського контролю.

Тема 13. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів.

1. Виникнення у Президента України права на дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
2. Регламент Кабінету Міністрів України.

Модуль 1.	Тема 1. Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.
	Тема 2. Парламентський бікамералізм.
	Тема 3. Парламент – як представницький орган.
	Тема 4. Структура сучасних парламентів.
	Тема 5. Об'єднання народних депутатів у Верховній Раді України.
	Тема 6. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.
	Тема 7. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.
	Тема 8. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.
	Тема 9. Законодавчий процес в Україні.
	Тема 10. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у законотворчому процесі.
	Тема 11. Лобістська діяльність в Україні.
	Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.
	Тема 13. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів України.

6.2. Структура навчальної дисципліни для очної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин – 120					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Тема 1. Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.	9	2	1	-	-	6
Тема 2. Парламентський бікамералізм.	9	2	1	-	-	6
Тема 3. Парламент – як представницький орган.	10	2	2	-	-	6
Тема 4. Структура сучасних парламентів.	10	2	2			6
Тема 5. Об'єднання народних депутатів депутатів у Верховній Раді України.	10	2	2	-	-	6
Тема 6. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.	10	2	2	-	-	6
Тема 7. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.	10	2	2	-	-	6
Тема 8. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.	10	2	2	-	-	6
Тема 9. Законодавчий процес в Україні.	10	2	2	-	-	6
Тема 10. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у законотворчому процесі.	9	2	1	-	-	6
Тема 11. Лобістська діяльність в Україні.	7	2	1			4
Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.	8	2	2	-	-	4
Тема 13. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів України.	8	2	2			4
Разом за семестр	120	26	22	-	-	72
Разом за рік	120	26	22			72

6.3. Структура навчальної дисципліни для заочної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин – 120					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота
Тема 1. Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.	9	2	1	-	-	8
Тема 2. Парламентський бікамералізм.	9			-	-	8
Тема 3. Парламент – як представницький орган.	10			-	-	8
Тема 4. Структура сучасних парламентів.	10	2				8
Тема 5. Об'єднання народних депутатів депутатів у Верховній Раді України.	10			-	-	8
Тема 6. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.	10		1	-	-	9
Тема 7. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.	10			-	-	8
Тема 8. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.	10	2		-	-	8
Тема 9. Законодавчий процес в Україні.	10			-	-	9
Тема 10. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у законотворчому процесі.	9			-	-	8
Тема 11. Лобістська діяльність в Україні.	7		1			8
Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.	8			-	-	9
Тема 13. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів України.	8	2	1			9
Разом за семестр	120	8	4	-	-	108
Разом за рік	120	8	4			108

6.4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		очна	заочна
1	Тема 1. Парламентаризм як політико- правова доктрина і конституційно-правова доктрина.	2	
2	Тема 2. Парламент як представницький орган.	2	1
3	Тема 3. Об'єднання народних депутатів України у Верховній Раді України.	2	1
4.	Структура сучасних парламентів.	2	
5	Тема 5. Коаліція депутатських фракцій. Правовий статус парламентської опозиції та його вдосконалення.	2	
6	Тема 6. Правовий статус народного депутата України. Депутатський індемнітет та імунітет.	2	
7	Тема 7. Законодавчий процес у Верховній Раді України та напрямки його вдосконалення.	2	1
8	Тема 8. Проблеми конституційно-правового регулювання лобістської діяльності в законодавчому процесі в Україні.	2	
9	Тема 9. Лобістська діяльність в Україні	2	
10.	Тема 10. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.	2	1
11.	Тема 11. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів України.	2	
Разом		22	4

7.САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	Заочна
1	Тема 1. Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.	8	10
2	Тема 2. Парламентський бікамералізм.	8	10
3	Тема 3. Парламент – як представницький орган.	6	10
4	Тема 4. Об'єднання народних депутатів депутатів у Верховній Раді України.	8	10
5	Тема 5. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.	6	10
6	Тема 6. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.	6	12

7	Тема 7. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.	8	10
8	Тема 8. Законодавчий процес в Україні.	8	12
9	Тема 9. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності.	6	12
10	Тема 10. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.	8	12
Разом		72	8

8. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕОРЕТИЧНИЙ КУРС

Тема 1 . Парламентаризм, як категорія науки конституційного права.

1. Світовий парламентаризм, як доктрина і політична практика: історико правові аспекти виникнення і розвитку. Етапи розвитку парламентаризму в Україні.
2. Основні підходи до визначення поняття парламентаризму. Ознаки та принципи парламентаризму.
3. Класифікація різновидів парламентаризму. (Незавершений парламентаризм. Парламентське правління. Моністичний парламентаризм. Дуалістичний парламентаризм. Раціоналізований парламентаризм. Парламентський міністеріалізм.)

Тема 2. Парламентський бікамералізм.

1. Історичні витоки парламентського бікамеризму.
2. Бікамеризм як аспект демокритичного представництва.
3. Різновиди бікамеризму
4. Бікамеризм як проблема в конституційному процесі України

Тема 3. Парламент – як представницький орган.

1. Поняття, ознаки та головні напрямки парламентської реформи.
2. Компетенція та акти Верховної Ради України.
3. Статус народного депутата України.
4. Сесії Верховної Ради України.

Тема 4. Структура сучасних парламентів.

1. Верховна Рада – парламент України.
2. Поняття та ознаки парламенту.
3. Види парламентів.
4. Чисельний склад Верховної Ради України.
5. Структура та строк повноважень Верховної Ради України.

Тема 5. Об'єднання народних депутатів у Верховній Раді України.

1. Організація роботи Верховної ради України
2. Формування депутатських фракцій.
3. Керівні посадові особи Верховної ради України.
4. Порядок прийняття рішень та види голосувань.

Тема 6. Конституційно – правове регулювання статусу парламентської опозиції у Верховній Раді України.

1. Поняття, класифікація і сутність парламентської опозиції.
2. Сучасний стан та проблеми правового регулювання вітчизняного інституту парламентської опозиції.

Тема 7. Теоретичні засади фракційної стабільності парламенту.

1. Наукові підходи до формування й функціонування парламентських фракцій
2. Понятійно-термінологічний апарат забезпечення фракційної стабільності парламенту
3. Тенденції та принципи забезпечення фракційної стабільності парламенту.

Тема 8. Конституційно – правове регулювання гарантій депутатської діяльності в Україні.

1. Поняття та ознаки гарантій депутатської діяльності.
2. Класифікація гарантій депутатської діяльності.
3. Правове регулювання гарантій депутатської діяльності на сучасному етапі: Україна і зарубіжний досвід

Тема 9. Законодавчий процес в Україні.

1. Поняття, стадії та принципи законодавчого процесу.
2. Реалізація права законодавчої ініціативи, способи подання і розробки законопроектів.
3. Процедура розгляду законопроектів у комітетах ВРУ.
4. Обговорення та прийняття законів на пленарних засіданнях ВРУ.
5. Порядок опублікування та введення в дію законів України.

Тема 10. Конституційно-правове регулювання лобістської діяльності у світі.

1. Теоретичні засади лобізму в органах публічної влади.
2. Зарубіжний досвід лобістської діяльності в органах публічної влади.
3. Становлення та перспективи розвитку лобізму в органах публічної влади України

Тема 11. Лобістська діяльність в Україні.

1. Лобістські відносини в органах державної влади України: проблеми конституційно-правового регулювання.
2. Правове регулювання лобістської діяльності в зарубіжних країнах
3. Лобістські можливості у Верховній Раді України.
4. Конституційно-правові основи лобізму в Україні. Закон «Про лобіювання»

Тема 12. Парламентський контроль і проблеми його ефективності.

- 1.Засади парламентського контролю (нагляду) в Україні.
- 2.Суб'єкти парламентського контролю в Україні.
- 3.Форми парламентського контролю.

Тема 13. Відносини Верховної ради України з Президентом України та Кабінетом міністрів.

- 1.Виникнення у Президента України права на дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
- 2.Регламент Кабінету Міністрів України.

9. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАУТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ПРАКТИЧНИЙ КУРС

ТЕМА 1. ПАРЛАМЕНТАРИЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРАКТИКА І КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА

1. Світовий парламентаризм як доктрина і політична практика: історико-правові аспекти виникнення і розвитку.
2. Етапи розвитку парламентаризму в Україні.
3. Основні підходи до визначення поняття парламентаризму.
4. Функціональна характеристика парламенту. Загальне поняття парламентаризму. Ознаки та принципи парламентаризму.
5. Види і типи парламентів. Класифікація різновидів парламентаризму.
 - незавершений парламентаризм
 - парламентське правління
 - моністичний парламентаризм
 - дуалістичний парламентаризм
 - раціоналізований парламентаризм
 - парламентський міністеріалізм.

Теми рефератів

1. Ідеї парламентаризму в історії конституційно-правової думки України
2. Еволюція представницьких інститутів в конституційному праві європейських країн (Новий час)
3. Історичні причини поразки парламентаризму (на прикладі Веймарської республіки).
4. Концепція представницького правління в зарубіжному конституціоналізмі.
5. Етапи становлення парламентаризму в сучасній Україні (1990 – 2021 рр.).
6. Сучасні концепції парламентаризму в науці конституційного права.
7. Особливості радянської моделі політичного представництва.

Питання для самоконтролю

1. Які історичні чинники мали вплив на формування парламентаризму в європейських країнах?
2. Поясніть смисл вислову «парламентська виконавча влада».
3. Як Ви розумієте поняття «криза парламентаризму»?
4. Які зміни конституційної практики знайшли відображення в сучасних зарубіжних концепціях парламентаризму?
5. В чому полягає зв'язок між парламентаризмом і формою державного правління.
6. Які суспільно-політичні, культурні, економічні чинники мають суттєвий вплив на функціонування парламентаризму як характеристики державного режиму?
7. Коротко схарактеризуйте основні різновиди парламентаризму
8. Що таке раціоналізований парламентаризм?
9. Що таке міністеріалізм?
10. Які основні принципи складають зміст сучасного парламентаризму?

11. Чи сумісний парламентаризм із будь-якими видами політичного режиму? В чому полягає зв'язок між парламентаризмом і демократичним політичним режимом?

Завдання до теми:

Завдання 1. Порівняйте наступні дефініції поняття парламентаризму:

«Парламентаризм – це система організації державної влади з активною роллю парламенту» (проф.Ю.С.Шемшученко).

Парламентаризм – «це не форма, а метод здійснення державної влади, особливий режим, який визначається реальними взаємовідносинами, що складаються між законодавчою і виконавчою владами в кожній конкретній державі, в якому провідну роль відіграє парламент» (проф. М.А.Могунова).

Які аспекти парламентаризму відображаються у наведених визначеннях?

Завдання 2. Дайте пояснення науковим позиціям:

-представників конституційно-правової науки ФРН: парламент це «супутник уряду», «орган, що бере участь в роботі уряду»;

- представника конституційно-правової науки Великобританії судді Л.Скармена: зі вступом Великобританії до ЄС доктрина «верховенства парламенту» стала анахронізмом».

Висловіть власне ставлення до тези проф. М.А. Могунової: «режим, при якому парламенту не належить верховенство і при якому на перше місце в системі державних органів поставлений уряд (або президент) не може визнаватися парламентаризмом. Для нього може використовуватись таке поняття як «кабінетне правління», «міністеріалізм» (або «президенціалізм»).

Завдання 3. В сучасних конституційно-правових дослідженнях наводяться такі елементи концепцій парламентаризму: представництво суспільних і корпоративних інтересів; відповідальність уряду перед парламентом; формування уряду на партійних засадах; раціоналізація системи державного правління; поділ влади; верховенство права; панування закону; демократизм громадянського суспільства; формування на підставі виборів шляхом загального, прямого, рівного, таємного голосування на альтернативній основі; існування опозиції; політична солідарність між урядом і парламентом.

Виокремте в наведеному переліку:

- елементи формальні (юридичні) і змістові (соціальні);
- елементи, пов'язані з конкретними формами державного правління і «універсальні», тобто такі, що можуть існувати за будь-якої форми державного правління;
- елементи, які виступають в ролі засобів (інструментів досягнення певних соціально-політичних цілей) і цільові (ті, які втілюють такі цілі);
- історичні чинники формування парламентаризму в зарубіжних країнах;
- соціальні передумови, необхідні для ефективного функціонування парламентаризму;
- конституційно-правові умови функціонування парламентаризму.
- ознаки парламентаризму як реальної політико-правової практики.

ТЕМА № 2. ПАРЛАМЕНТ ЯК РЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН

1. Парламентське представництво та його різновиди в конституційній практиці
2. Історичні витоки і сучасні тенденції зарубіжного бікамеризму
3. Верхні палати сучасного парламенту
- 3.1. Повноваження верхньої палати парламенту і види верхніх палат.
- 3.2. Порядок формування верхніх палат сучасного парламенту
4. Переваги і недоліки двопалатної організації парламенту
5. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті.

Теми рефератів

1. Реальне (групове) парламентське представництво в державах ЄС.
2. Двопалатні парламенти в унітарних державах ЄС.
3. Двопалатна організація парламенту у конституційних проектах в незалежній Україні
4. Вибірчі системи як конституційно-правові механізми забезпечення народного представництва у парламенті.
5. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті (на прикладі Польщі).
6. Організація законотворчого процесу в двопалатному парламенті (на прикладі Франції).

Питання для самоконтролю

1. Які різновиди парламентського представництва відомі сучасній конституційній практиці?
2. В чому полягають особливості народного представництва?
3. Що таке куріальне (реальне, копоративне) представництво?
4. Які тенденції характеризують зміни в структурі парламентів зарубіжних країн?
5. Як розрізняються верхні палати сучасного парламенту залежно від обсягу повноважень?
6. В якому порядку відбувається формування верхніх палат сучасного парламенту?
7. В чому полягають переваги і недоліки двопалатної організації парламенту?
8. В чому полягають недоліки двопалатної організації парламенту?
9. Які негативні практики в діяльності Верховної Ради України можна було б, на Вашу думку, подолати за допомогою запровадження двопалатної структури парламенту?
10. Які правові передумови необхідні для ефективного функціонування двопалатного парламенту?

Завдання до теми:

Завдання 1. Згідно з п. 2 мотивувальної частини Рішення КСУ від 17.10.2002 № 17-рп/2002, «формування шляхом прямих виборів і функціонування на засадах колегіальності забезпечують Верховній Раді України характер представницького органу».

За твердженням проф. В.М. Шаповала, «Характер Верховної Ради України як представницького органу відображає те, що її персональний склад формується шляхом загальних виборів, і цей орган має колегіальний характер. Звідси поняття

представництва в цьому випадку вказує на спосіб формування і функціонування цього органу».

Порівняйте обидві наведені позиції. В чому полягає відмінність між загальними виборами і виборами прямими? Як впливає непрямий характер виборів на представницький характер виборного органу? Чи може вважатись представницьким орган публічної влади, який утворюється шляхом призначення?

Що, на Ваш погляд, означає вислів «здійснювати владу через» ті чи інші органи влади (ч. 2 ст. 5 Конституції України)? Обґрунтуйте своє ставлення до тези про те, що положення ч. 2 ст. 5 Конституції України означає реалізацію народного суверенітету засобом діяльності різних органів влади, причому не тільки представницьких, а й інших органів влади. (Див.: Шаповал В. М. Основи теорії парламентаризму. – с. 27, 32).

Завдання 2. Порівняйте положення Преамбули та ч.2 ст. 78, ч.1 ст. 88, ч.1 ст.102, ч.4 ст.103, п.3) ч.1 ст. 106, ст.121, ст.139, ч.4 ст.140 Конституції України. Виокремте різновиди представництва, про які йдеться у вказаних статтях Основного Закону. У чому полягають відмінності між цими видами представництва?

ТЕМА 3. ОБ'ЄДНАННЯ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

1. Поняття і типи представницького мандату парламентарія в науці конституційного права.
2. Конституційно-правове регулювання представницького мандату парламентарія в зарубіжних країнах.
3. Конституційно-правове регулювання представницького мандату парламентарія в Україні. Проблема «партійного імперативного мандата».
4. Депутатські фракції і групи як різновиди парламентських об'єднань: поняття і умови формування.
5. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій і груп у Верховній Раді України.
6. Фракційна дисципліна та система засобів її забезпечення в практиці зарубіжного парламентаризму.
7. Політичні і правові засоби забезпечення фракційної дисципліни в практиці українського парламентаризму. Проблема міжфракційних переходів.

Теми рефератів

1. Проблема міжфракційних переходів та конституційно-правові засоби її вирішення в Україні
2. Конституційно-правовий інститут імперативного мандату та проблеми його реалізації в зарубіжних країнах.
3. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій і груп у Верховній Раді України.
4. «Парадокс парламентського представництва» як конституційно-правова проблема демократичної держави

5. Питання представницького мандату народного депутата України в рішеннях КСУ.

Завдання до теми:

Завдання 1. Ознайомтесь із ч.6 ст. 81 Конституції України, ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про статус народного депутата України», рішеннями КСУ від 25.06.2008 № 12-рп/2008, від 17.09.2008р. № 16-рп/2008, від 06.04.2010р. № 11-рп/2010. Проаналізуйте наведені у рішеннях правові позиції КСУ. Висловіть свої міркування щодо викладеної в Рішенні КСУ від 06.04.2010р. позиції: «Основний Закон України не виключає... ..можливість перебування у Верховній Раді України народного депутата України поза депутатською фракцією, зокрема у разі його не входження або виходу зі складу депутатської фракції політичної партії (виборчого блоку), за виборчим списком якої його обрано, до прийняття на підставі закону рішення вищим керівним органом відповідної політичної партії (виборчого блоку) про дострокове припинення його повноважень».

Як слід розуміти правову позицію: «належність народного депутата України до фракції Основний Закон України закріплює як його конституційний обов'язок, а не як право» (п.5.3 мотивувальної частини Рішення КСУ від 25.06.2008 № 12-рп/2008? Чи становить порушення зазначеного конституційного обов'язку конституційне правопорушення? Чи може рішення вищого керівного органу політичної партії (ч.6 ст. 81 Конституції України) розглядатись як конституційно-правова санкція (захід конституційної відповідальності)?

Чи правомірне формування коаліції депутатських фракцій за участі народних депутатів, які вийшли зі складу депутатської фракції, однак щодо яких не було прийняте рішення про дострокове припинення депутатських повноважень?

Завдання 2. Ознайомтесь із положеннями Глави 11 Розділу III Регламенту ВРУ. Складіть таблицю «Права депутатських фракцій», згрупувавши їх таким чином : 1) «Права, пов'язані зі здійсненням представницьких функцій депутатських фракцій»; 2) «Права, пов'язані зі здійсненням законодавчих функцій депутатських фракцій»; 3) «Права, пов'язані зі здійсненням кадрово-номінаційних функцій депутатських фракцій».

Задачі до теми:

Задача 1. 24 червня 2007 року відбулись позачергові вибори до Верховної Ради України. 23 листопада 2007 року відбулось урочисте засідання ВРУ п'ятого скликання з нагоди складення присяги новообраними народними депутатами України та відкриття першої сесії ВРУ п'ятого скликання.

6 червня 2008 народні депутати І.Рибаков, який обирався від політичної партії «БЮТ» та Ю.Бут, який обирався від виборчого блоку «НУ–НС», написали заяви про вихід із коаліції депутатських фракцій, яка об'єднувала «БЮТ» і «НУ–НС». Через це в складі коаліції залишилося 225 народних депутатів України.

30 вересня 2007 року відбулись позачергові вибори до ВРУ шостого скликання.

8 жовтня 2009 народні депутати І. Рибаков, Г. Задирко, В. Каплієнко, обрані до ВРУ за списком політичної партії «БЮТ», вийшли зі складу депутатської фракції «БЮТ». Пояснюючи причини свого виходу з фракції, І.

Рибаков звинуватив уряд у корупційних діях і контрабанді на українській митниці.

У березні 2010 група позафракційних народних депутатів увійшла до складу коаліції «Стабільність і реформи», яка сформувала новий уряд.

31 серпня 2010 року у ВРУ була створена депутатська група «Реформи заради майбутнього», до складу якої увійшли 17 народних депутатів – колишніх членів фракції блоку «БЮТ» та двоє колишніх членів фракції блоку «НУ–НС». 16 лютого 2011 року на основі персонального складу згаданої депутатської групи була зареєстрована депутатська фракція «Реформи заради майбутнього» в складі 19 народних депутатів.

Дайте правовий аналіз наведених ситуацій.

Дайте конституційно-правову оцінку: а) виходу народного депутата України зі складу депутатської фракції політичної партії, від якої його було обрано; б) виходу зі складу коаліції депутатських фракцій народного депутата України-члена депутатської фракції; в) виходу зі складу коаліції депутатських фракцій позафракційного народного депутата України.

Ознайомтесь із Ухвалою ВАСУ від 24 листопада 2009 року у справі К-26214/09.

Ознайомтесь із зауваженнями, наведеними у Висновках Венеціанської комісії щодо Закону про внесення змін до Конституції України від 8 грудня 2004 року від 15.12.2003 (параграф 20) та від 13.06.2005 (параграфи 51 і 12).

ТЕМА 4 СТРУКТУРА СУЧАСНИХ ПАРЛАМЕНТІВ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

1. Верховна Рада – парламент України.
2. Поняття та ознаки парламенту.
3. Види парламентів.
4. Чисельний склад Верховної Ради України.
5. Структура та строк повноважень Верховної Ради України.

Теми рефератів (на прикладі зарубіжних країн)

1. Становлення європейського парламентаризму.
2. Особливості законодавчої влади в США.
3. Законодавчий процес в зарубіжних країнах.
4. Порядок роботи парламенту в зарубіжних країнах.
5. Особливості припинення депутатських повноважень в країнах західної Європи.
6. Комісії (комітети) як структурний елемент парламентів.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте етапи формування інституту парламентаризму.
2. Яка країна вважається батьківщиною найдавнішого парламенту?
3. Дайте узагальнене визначення парламенту.
4. Які спеціальні права мають депутати?
5. В яких країнах існує суворе парламентська дисципліна?

6. В чому полягає відмінність між імперативним та вільним мандатом депутата?
7. В якій країні депутат за порушення присяги може бути позбавлений мандату?
8. Що означає депутатський індемнітет?

Методичні рекомендації для засвоєння теми:

Парламент є представницькою установою певної країни. Колегіальний за своєю внутрішньою структурою та принципами діяльності він представляє різноманітні групові, партійні та національні інтереси. Парламент – виборний колегіальний орган держави, наділений нормотворчими, фінансовими та контрольними повноваженнями, що діє в умовах демократичного режиму.

Парламентаризм – система формування та діяльності верховного представницького органу, держави, а також політико-державних відносин та інститутів, прямо чи непрямо пов'язаних з ним за умови існування в суспільстві демократичного режиму. Конституції зарубіжних країн по-різному називають вищі представницькі органи: Конгресом (США); Генеральним конгресом (Мексика); Генеральними кортесами (Іспанія); парламентом (Індія, Італія, Франція, Японія); зборами (Російська Федерація, Австрія, Китай, КНДР, Болгарія, Румунія); асамблеєю (Португалія, Куба); Рігсдагом (Швеція). Конституції Німеччини та Польщі обмежуються лише відповідними найменування палат: бундестаг і бундесрат, Сейм і Сенат.

Найчастіше парламенти класифікують за структурою. **За своєю структурою вищі представницькі органи є одно- та двопалатними (бікамеральними).** Двопалатна структура парламенту властива як унітарним, так і федеративним державам, проте принципи формування верхньої палати федеративної країни відмінні.

Нижня палата у двопалатному парламенті називається по-різному: палата представників (Австрія, США, Японія), палата депутатів (Італія, Мексика), Національна рада (Австрія), Державна Дума (Російська Федерація), Народна палата (Індія), Сейм (Польща), палата громад (Великобританія, Канада), Національні збори (Франція).

Найбільш поширені назви верхньої палати парламенту – Сенат (Бразилія, Аргентина, Італія, Польща, Франція), палата сенаторів (Мексика), палата радників (Японія), Рада штатів (Індія), палата лордів (Великобританія), Федеральна рада (Австрія). Однопалатна система парламенту характерна для мононаціональної держави, що має невелику територію (Болгарія, Ізраїль, Греція, Данія, Швеція, Туреччина, Єгипет). На думку деяких політологів і державознавців, однопалатний парламент більше відповідає демократичному устрою.

Слід зауважити, що однопалатні парламенти та нижні палати двопалатних парламентів формуються, як правило, шляхом прямих виборів.

Верхня палата формується по-різному. Сенати у Польщі, Румунії, США, Бразилії, Японії обираються прямими виборами. Сенат Польщі (100 осіб) обирається по воєводствах (кожне із 47 воєводств обирає по два, а два найбільших – по три сенатори); Сенат США обирається безпосередньо

населенням штату – від кожного штату по два сенатори. В Австрії Федеральна рада обирається ландтагами земель залежно від кількості населення. Бундесрат Німеччини складається з членів урядів земель, які їх призначають і відкликають, кожна земля володіє не менш як трьома голосами, землі з населенням понад 2 млн. – мають чотири голоси, з населенням понад 5 млн. – п'ятьма голосами. Сенат у Франції обирається непрямым голосуванням депутатами Народних зборів, депутатами Генеральних рад департаментів і делегатами муніципальних рад. В окремих країнах верхня палата не обирається, а формується за принципом спадкування чи за призначенням усього складу або частини його главою держави (Великобританія). Сенатори в Канаді призначаються генерал-губернатором, в Йорданії – королем. Законодавство більшості країн встановлює різні вікові цензи для обрання нижньої та верхньої палат (Італія – нижня – 25 років, верхня 40 років; США – відповідно 25 і 30 років; Франція – 23 та 35 років).

Термін повноважень однопалатного парламенту складає 4 або 5 років. В окремих країнах з двопалатною структурою парламенту (Італія, Іспанія, Польща) термін повноважень палат збігається. Іноді строк функціонування нижньої та верхньої палат парламенту різний (США – відповідно 2 та 6 років, Мексика – 3 та 6 років, Франція – 5 та 9 років, Японія 4 та 6 років). Склад верхньої палати, як правило переобирається по частинах: США, Індія – кожні два роки на третину, Франція – кожні три роки на третину, Японія – на половину кожні три роки. Кількісний склад парламенту визначається конституціями або іншими законодавчими актами (Італія – 650 осіб нижня палата, 315 – верхня, Польща – відповідно 460 та 100 осіб). Конституції Греції, Іспанії встановлюють нижню та верхню межу кількісного складу парламенту (Греція – нижня палата від 200 до 300 осіб). Термін повноважень парламенту залишається незмінним або може продовжуватися, скорочуватись за власним рішенням або рішенням глави держави чи уряду.

Головний елемент структури парламенту або його окремої палати - **комітети і комісії**, які створює парламент (палата) з власного складу. У більшості європейських країн усі такі органи парламенту, незалежно від здійснюваних функцій, називають комісіями. В англійських та деяких інших країнах відповідні органи називають комітетами. В ряді країн комітети функціонують на постійній основі, тобто протягом одного скликання або однієї чергової сесії, а комісії – тимчасово, до вирішення питання, у зв'язку з якими вони були створені. Порядок формування комісій або комітетів у різних країнах може бути відмінний, але практично завжди їх персональний склад відображає розстановку партійнополітичних сил у парламенті. Очолюють комісії або комітети їх голови, яких обирає парламент. Іноді для здійснення керівництва комісією або комітетом в її складі створюють колегію (бюро, президію). В більшості англійських країн голів комітетів призначає спікер. В багатьох країнах запроваджено практику, відповідно до якої головами частини комісій або комітетів призначають депутатів з опозиції.

Постійні комісії (комітети) готують пропозиції щодо законопроектів, внесених на розгляд парламенту, що становить **комісійну (комітетну) стадію законодавчого процесу**. Такі органи парламенту на наступних стадіях

доопрацьовують окремі законопроекти. Кожна комісія (комітет) має спеціальний профіль і відповідну назву, що зумовлює «номенклатуру» законопроектів, які вона розглядає. До завдань постійних комісій (комітетів) віднесено здійснення контролю у сфері виконавчої влади.

Практично у кожному парламенті функціонують спеціальні, слідчі та деякі інші комісії (комітети). Порядок їх формування подібний або аналогічний до прийнятого щодо постійних комісій (комітетів).

Ще один різновид відповідних органів парламенту – **слідчі комісії, або комісії чи комітети з розслідування**.

Важливий елемент структури парламенту – **його керівний орган**, який може бути одноосібним або колегіальним. В ряді англomовних країн запроваджено інститут одноосібного керівного органу (керівника) парламенту, який іменується **спікером**. У багатьох країнах керівний орган парламенту (палати) має колегіальний характер і **назву бюро, президії або правління (Франція)**.

В ряді країн створюють **орган парламенту, який вирішує різні організаційні питання**.

До структури парламенту іноді входять **спеціальні органи**, які за певних умов реалізують окремі функції самого праламенту.

Також, доцільно зробити порівняльну характеристику повноважень парламенту в зарубіжних країнах.

Компетенція парламенту – основний фактор, що визначає його правове становище, роль в юридично-політичному житті та взаємовідносини з іншими державними органами.

Компетенції парламенту належать законодавча сфера діяльності, прийняття закону про бюджет, формування вищих органів держави, контроль за діяльністю уряду та здійснення зовнішньополітичних функцій.

Обсяг повноважень парламенту залежить від ряду чинників: форми правління, форми політико-територіального устрою, розстановки політичних сил, що склались у період прийняття конституції, традицій.

Важливе місце у діяльності парламенту посідає прийняття закону про бюджет. Парламенти Угорщини, Греції, Словаччини, Чехії обирають президента, формують уряд, органи конституційного контролю й нагляду, Верховний Суд. Їм належать повноваження у сфері оборони країни та зовнішньої політики. Вони здійснюють контроль за діяльністю уряду. У президентських республіках, де уряд формується президентом і не відповідає перед парламентом, контрольні повноваження останнього не настільки значні, як у парламентарних республіках.

Також, доцільно було б зазначити, що основною формою відповідальності парламентів є їх дострокові або надзвичайні розпуски. Розпуск парламенту знайшов визнання у сучасних конституціях. За умов двопалатного парламенту, як правило, передбачено розпуск лише нижньої палати.

В Австрії, Ізраїлі, Киргизстані, Литві, Польщі, Туркменістані, Угорщині, Хорватії і Чорногорії, крім дострокового припинення повноважень парламенту (нижньої палати), припускається і саморозпуск, а в Македонії і Таджикистані –

лише саморозпуск парламенту. Саморозпуск є наслідком волевиявлення не глави держави, а самого парламенту. Близьким до саморозпуску є передбачене в Бельгії дострокове припинення королем повноважень нижньої палати за її згодою. У більшості країн розпуск парламенту спричинений його нездатністю ухвалити конкретне рішення або взагалі реалізувати свої повноваження.

Природа імперативного мандата відображена в тому, що член парламенту юридично відповідальний перед тими, кого він представляє (хто його обрав). Передумовою такої відповідальності є невиконання наказу. Депутат зобов'язаний періодично звітувати перед «своїми» виборцями і може бути достроково відкликаний ними (позбавлений мандата), якщо не виконує або неналежно виконує наказ.

Вільний мандат не передбачає юридичної відповідальності депутата перед виборцями, хоча необхідно зважати на загальнополітичну відповідальність обраного представника. Наслідками такої відповідальності вважається, зокрема, необрання на наступних виборах того представника, котрий втратив довіру виборців.

Присяга – акт урочистої клятви (обіцянки) і сама клятва суб'єктів державної влади належно виконувати обов'язки, що випливають зі статусу, якого вони зазвичай набувають унаслідок її скликання, включаючи обов'язки за змістом цієї клятви. Наслідком складання присяги членами парламенту є набуття ними повноважень. У багатьох конституціях встановлено, що відмова новообраного депутата скласти присягу тягне за собою втрату мандата. Проте юридичної відповідальності депутатів за порушення присяги, якщо таке порушення не містить складу злочину, як правило, не передбачено, і вони відповідають лише у загальнополітичному сенсі. Виключення – Литва, де депутат за порушення присяги може бути позбавлений мандата у порядку імпічменту.

ТЕМА 5. КОАЛІЦІЯ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ. ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ ТА ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

1. Конституційно-правовий зміст понять «парламентська більшість» і «парламентська опозиція».
2. Конституційний статус коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України. Коаліційна угода.
3. Правовий статус парламентської опозиції у зарубіжних країнах (Великобританія, ФРН, Франція, Італія, Іспанія, Португалія)
4. Становлення та перспективи правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні
 - 4.1. Законодавче закріплення правового статусу парламентської опозиції на сучасному етапі. Джерела конституційно-правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні
 - 4.2. Питання вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні: аналіз законопроектів.

Теми рефератів:

1. Правовий статус парламентської опозиції у Великобританії.
2. Правовий статус парламентської опозиції у Франції.
3. Позитиви і недоліки законопроектів про правовий статус парламентської опозиції.
4. Напрямки вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні.
5. Проблеми реалізації конституційного статусу коаліції депутатських фракцій в Україні.
6. Конституційно-правова природа коаліційної угоди.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «парламентська більшість»?
2. В якому значенні використовується поняття «парламентська опозиція» в науці конституційного права і політичній практиці?
3. Що таке коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України?
4. В чому полягає проблематичність конституційного визначення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України?
5. Якими конституційними повноваженнями наділяється коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України?
6. Які спільні риси характеризують правовий статус парламентської опозиції у зарубіжних країнах?
7. Які механізми використовуються для забезпечення прав парламентської опозиції у зарубіжних країнах?
8. В чому полягає зміст принципу пропорційності при забезпеченні прав парламентської опозиції?
9. В чому полягає специфіка законодавчого закріплення правового статусу парламентської опозиції на сучасному етапі.
10. Які нормативно-правові акти слугують джерелами конституційно-правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні?
11. Які основні напрямки вдосконалення правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні?

Завдання до теми:

Завдання 1. Випишіть із Конституції України та Регламенту Верховної Ради України положення, які забезпечують реалізацію прав парламентської опозиції, об'єднавши їх у групи («Контроль за Урядом», «Конституційний контроль», «Організація парламентських розслідувань», «Робота в органах парламенту», «Законодавчий процес» та ін.).

ТЕМА 6. ПРАВОВИЙ СТАТУС НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ. ДЕПУТАТСЬКИЙ ІНДЕМНІТЕТ ТА ІМУНІТЕТ

1. Депутатський імунітет: поняття і зміст
2. Депутатський індемнітет: поняття і зміст
3. Привілеї депутатів за конституційним правом зарубіжних держав.

4. Привілеї депутатів за конституційним правом України.
5. Інститути депутатського імунітету та індемнітету в рішеннях КСУ
6. Депутатська етика і засоби її забезпечення. «Загальні етичні принципи для членів парламенту».

Питання для самоконтролю:

1. Яке обґрунтування має інститут депутатської недоторканності в зарубіжній доктрині конституціоналізму?
2. Як співвідносяться поняття депутатський імунітет та індемнітет?
3. Як пов'язані інститут депутатської недоторканності із типом представницького мандата?
4. Як пов'язані депутатський мандат і відповідальність?
5. Якими засобами забезпечується відповідальність депутатів в умовах дії індемнітету та імунітету?
6. Яких змін зазнали концепції депутатської недоторканності в 90-і рр. в зарубіжних державах? Що стало причиною змін?

Завдання до теми:

Завдання 1. Порівняйте обсяг депутатського індемнітету в зарубіжних державах (Великобританія, Франція, Польща (URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/immunity2011.pdf>)

Висловіть свої міркування щодо доцільності зміни обсягу депутатського індемнітету в Україні. За необхідності обґрунтуйте відповідні конституційно-правові пропозиції.

Завдання 2. Порівняйте гарантії матеріального забезпечення депутатів зарубіжних парламентів та України. (див.: Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України. – С.20-31. URL: http://parlament.org.ua/docs/files/8/1174577340_ans.pdf)

Висловіть свої міркування щодо доцільності змін обсягу гарантій матеріального забезпечення депутатів в Україні. Обґрунтуйте відповідні конституційно-правові пропозиції.

ТЕМА 7. ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

1. Проблемні аспекти новітнього конституційного процесу в Україні.
2. Поняття закону і законодавства: законодавча практика, рішення Конституційного Суду України і українська конституційна доктрина.
3. Вдосконалення законодавчої процедури у Верховній Раді України.
 - 3.1. Внесення законопроекту до Верховної Ради України органами або особою, які мають право законодавчої ініціативи.
 - 3.2. Розгляд законопроектів. Експертиза законопроектів.
 - 3.3. Прийняття закону чи іншого правового акта Верховної Ради України.
 - 3.4. Підписання та обнародування закону чи іншого правового акта Верховної Ради України.
4. Проблемні питання делегування законодавчих повноважень:
 - а) Президенту України
 - б) Кабінету Міністрів України.

Завдання до теми:

Написання контрольної роботи.

ТЕМА 8. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТІ

1. Лобізм і лобістські відносини: теоретико-конституційна характеристика.
- 1.1. Поняття лобізму (лобістської діяльності, лобіювання)
- 1.2. Структура лобістських відносин.
- 1.3. Види, форми і методи лобізму.

Теми рефератів

1. Генезис конституційно-правового регулювання лобіювання у демократичних державах світу.
2. Проблеми конституційно-правової інституціоналізації лобізму в Україні
3. Лобістські відносини у Верховній Раді України і проблеми реалізації представницької функції парламенту.

ТЕМА 9. ЛОБІСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

1. Лобістські відносини в органах державної влади України: проблеми конституційно-правового регулювання.
2. Правове регулювання лобістської діяльності в зарубіжних країнах
3. Лобістські можливості у Верховній Раді України.
4. Конституційно-правові основи лобізму в Україні. Закон «Про лобіювання»

Завдання до теми:

Написання есе (контрольної роботи) згідно запропонованих тем.

ТЕМА 10. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

1. Поняття, принципи, види, форми парламентського контролю.
2. Проблема здійснення парламентського контролю народними депутатами.
3. Парламентські слухання. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України і проблеми підвищення ефективності їх діяльності.
4. Парламентський контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України.
5. Парламентський контроль у бюджетно-фінансовій сфері.
6. Парламентський контроль у сфері прав людини і громадянина. Проблеми підвищення ефективності функціонування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Завдання до теми:

Написання есе (контрольної роботи) згідно запропонованих тем.

ТЕМА 11. ВІДНОСИНИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ ТА КАБІНЕТОМ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.

1. Виникнення у Президента України права на дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.
2. Регламент Кабінету Міністрів України.

Завдання до теми:

Написання есе (контрольної роботи) згідно запропонованих тем.

7. Методичні вказівки до виконання контрольної роботи

Виконання студентами контрольної роботи з курсу “Парламентаризм” сприятиме оволодінню ними теоретичними знаннями та прикладними вміннями, засвідчить їх засвоєння та у майбутньому сприятиме впровадженню теоретичних положень у практичну діяльність.

Метою контрольної роботи є забезпечення самостійного вивчення, поглиблення та засвоєння знань з дисципліни, ознайомлення із зарубіжним досвідом функціонування парламентів, з’ясування особливостей сучасного парламентаризму, що в підсумку сприятиме отриманню студентами навичок оперувати знаннями.

У контрольній роботі з дисципліни “Парламентаризм” студенти повинні розгорнуто, ґрунтовно розкрити вибрану тему. При виконанні контрольних робіт доцільно користуватися літературою до навчального курсу “Парламентаризм”, список якої додається.

Завдання для виконання контрольних робіт студенти отримують у викладача.

Виконання контрольної роботи базується на вивченні теоретичних засад сучасного парламентаризму, законодавчого поля України щодо організації та функціонування Верховної Ради України, зарубіжного досвіду, спеціальної літератури, включаючи періодичні видання, з теми контрольної роботи. При цьому студент повинен провести цілеспрямований відбір спеціальної наукової літератури та необхідних нормативних документів у бібліотеці.

Контрольна робота повинна бути оформлена на аркушах паперу формату А4. На титульній сторінці необхідно вказати прізвище, ім’я та по батькові студента, курс та групу.

Робота повинна бути надрукована. Після розкриття суті питань обов’язково повинен бути перелік використаної літератури в алфавітному порядку відповідно до існуючих вимог написання таких списків.

Посилання на першоджерела необхідно подавати у тексті контрольної роботи у квадратних дужках. Так, посилання [7, с. 44–45] свідчить, що 7 — це порядковий номер джерела, позначеного у списку літератури, а 44–45 — сторінки із вказаного джерела. Обсяг контрольної роботи не має перевищувати 15 сторінок, набраних 14 кеглем через 1,5 інтервала. При цьому слід мати на увазі, що головною вимогою до контрольної роботи є розкриття суті питань, а не кількість сторінок.

Наприкінці роботи студент обов’язково повинен поставити підпис та дату закінчення виконання контрольної роботи.

10. ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ.

1. Місце парламентів у системі вищих органів державної влади.
2. Парламентаризм в історії політичної та правової думки.
3. Основні етапи становлення парламентаризму.
4. Моделі сучасного парламентаризму.
5. Структура парламентів.
6. Правовий статус депутата.
7. Явище бікамералізму у світовій парламентській практиці.
8. Повноваження палат двопалатного парламенту.
9. Процедура формування двопалатного парламенту.
10. Особливості двопалатних парламентів в унітарних державах.
11. Процедура формування парламентів.
12. Політична структуризація парламенту.
13. Організаційна структура сучасних парламентів.
14. Керівні органи парламенту.
15. Компетенція парламентів у сучасному світі.
16. Функція законотворення.
17. Етапи законотворення.
18. Депутатський імунітет та індемнітет і практика їх застосування у сучасних парламентах.
19. Контрольна функція парламенту.
20. Моделі інституту омбудсмена у світовій парламентській практиці.
21. Квасісудові функції парламенту та практика їх реалізації у світі.
22. Парламент у державах зі змішаною формою правління.
23. Верховна Рада у системі органів державної влади в Україні.
24. Етапи розвитку парламентаризму в українській історії.
25. Процес законотворення у парламенті України.
26. Правовий статус депутатів в Україні.
27. Механізм взаємодії парламенту та виконавчої влади в Україні.
28. Характер депутатського мандата та українська практика.
29. Розвиток інституту парламентаризму до прийняття Конституції 1996 р.
30. Політико-правове становище Верховної Ради України у системі вищих органів державної влади за Конституцією України в редакції від 28 червня 1996 р.
31. Перспективи розвитку режиму парламентаризму в Україні.
32. Проблеми взаємодії Президента України з Верховною Радою України.
33. Загальна характеристика механізму взаємодії глави держави з представницьким органом.
34. Проблеми взаємодії глави держави і парламенту в рамках законодавчого процесу.
35. Взаємодія Президента України і Верховної Ради України у процесі формування Уряду.
36. Процедура внесення поправок до національного законодавства.

37. Парламент ФРН: історія, структура, зміст діяльності, перспективи розвитку після об'єднання Німеччини.
38. Парламент Великобританії: історія, структура, зміст діяльності.
39. Європейський парламент: функції, структура, зміст діяльності.
40. Аналіз функціонування парламентської системи влади у Великобританії.
41. Система лобізму у Великобританії.
42. Зростання ролі законотворчої діяльності парламенту у регулюванні діяльності уряду Великобританії за останні п'ятдесят років.
43. Процес прийняття рішень Європейським Союзом та роль Європейського парламенту у цьому процесі.
44. Правові та політичні засади парламентаризму у ФРН: історія та сучасна практика.
45. Внутрішня організація палат зарубіжних парламентів.
46. Компетенція зарубіжних парламентів.
47. Порядок діяльності зарубіжних парламентів.
48. Законодавчий процес у парламентах зарубіжних країн.
49. Правовий статус депутатів зарубіжних парламентів.
50. Відповідальність уряду перед парламентом.
51. Процедура внесення поправок до національного законодавства у Палаті представників Конгресу США.
52. Створення парламентського аналітичного потенціалу: аналітичний огляд дослідницької служби Конгресу США.
53. Конструктивний та деструктивний вотум недовіри у світовій парламентській практиці.
54. Роль парламентів у формуванні урядів.

11. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття “парламентаризм”.
2. Виникнення та розвиток парламенту.
3. Періодизація світового парламентаризму.
4. Типи парламентаризму: незавершений парламентаризм, парламентське правління, моністичний парламентаризм, раціоналізований парламентаризм, парламентський міністеріалізм.
5. Парламентські інститути в античному світі.
6. Станово-представницькі установи Середньовіччя та Нового часу: іспанські кортеси, французькі Генеральні штати, Велика рада Англії.
7. Британські концепції парламентаризму: Локк, Берк, Міль, Дайсі.
8. Американські концепції парламентаризму: Медисон, Джефферсона, Гамільтон.
9. Ідеї парламентаризму в німецькій класичній філософії: Кант, Гегель.
10. Сучасні теорії парламентаризму.
11. Сучасний парламентаризм, його значення та функції.
12. Керівні органи парламенту: різновиди, способи формування, функції та роль.
13. Двопалатна структура парламенту: сутність, різновиди (парламент як орган регіонального представництва, “одно- двопалатна система”).
14. Структури сучасних парламентів: поняття, типи парламентів.
15. Повноваження верхньої палати парламенту.
16. Однопалатні парламенти.
17. Повноваження нижньої палати парламенту в двопалатних парламентах унітарних держав.
18. Повноваження нижньої палати парламенту в двопалатних парламентах федеративних держав.
19. Принципи організації сучасних парламентів: основні ознаки.
20. Кількісний склад сучасних парламентів.
21. Порядок формування парламентів. Залежність складу парламенту від типу виборчої системи.
25. Поняття “обмежувальний пункт”, його вплив на структурування парламенту.
26. Порядок формування верхньої палати парламенту.
27. Двопалатні парламенти з нерівноправними палатами (Великобританія, Японія, Індія).
28. Специфічні риси двопалатної структури парламенту ФРН.
29. Парламенти з абсолютно необмеженою компетенцією (Великобританія, Нова Зеландія).
30. Парламенти з абсолютно обмеженою компетенцією (США, Франція).
31. Парламенти з відносно обмеженою компетенцією (Індія, ФРН, Малайзія).
32. Проблема двопалатності парламенту в унітарних державах.
33. Прямі та багатоступінчасті вибори депутатів, призначення членів парламенту, мандат “за посадою”.
34. Парламентські фракції (клуби, групи): підстави для формування, роль у

роботі парламенту.

35. Постійні комітети (комісії) парламенту.

36. Особливості політичної структуризації парламентів США та Великобританії.

37. Чергові та позачергові сесії парламентів.

38. Допоміжний апарат парламенту.

39. Парламентські слідчі комісії.

40. Зміст законодавчої функції парламентів.

41. Поняття “законодавчий процес”.

42. Основні етапи законотворення.

43. Процедура внесення законопроекту до парламенту.

44. Поняття “законодавча ініціатива”, суб’єкти законодавчої ініціативи.

45. Етап обговорення законопроекту.

46. Етап прийняття закону.

47. Поняття “проста парламентська більшість”, “конституційна більшість”, “абсолютна конституційна більшість”.

48. Етап підписання (санкціонування) закону.

49. Право вето в конституціях країн світу.

50. Відносне вето й процедура його подолання.

51. Етап офіційного оприлюднення закону.

52. Поняття “механізм стримувань і противаг”.

53. Установча функція парламенту: поняття.

54. Процедура обрання глави держави парламентом.

55. Участь парламенту у формуванні уряду.

56. Позапарламентський спосіб формування уряду: сутність і приклади.

57. Участь парламентів у формуванні органів державної влади або призначенні посадових осіб.

58. Повноваження парламенту у сфері зовнішньої політики.

59. Діяльність парламентів в економічній сфері.

60. Квасисудові функції парламентів (імпічмент, амністія).

61. Контрольна функція парламенту: поняття.

62. Об’єкти парламентського контролю.

63. Контрольні органи парламенту.

64. Форми парламентського контролю.

65. Виконавча влада як об’єкт парламентського контролю.

66. Інтерпеляція і депутатський запит.

67. Тимчасові комітети (комісії): призначення, процедура формування.

68. Питання про довіру уряду та звіти уряду.

69. Інститут омбудсмена.

70. Поняття “політична відповідальність уряду”.

71. Послання глав держав і тронні промови.

72. Парламентські слухання.

73. Процедура розпуску парламенту: світова практика.

74. Процес становлення парламентаризму в Україні: основні етапи.

75. Процедура формування парламенту України.

76. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.
77. Парламент України в системі вищих органів державної влади.
78. Керівні органи українського парламенту.
79. Структура Верховної Ради України.
80. Повноваження парламенту України.
81. Проблема політичної відповідальності парламенту в Україні.
82. Правовий статус депутата.
83. Депутатський імунітет та індемнітет.
84. Процедура проходження законопроекту в парламенті України.
85. Президентське право вето та процедура його подолання в Україні.
86. Підстави та процедура розпуску парламенту в Україні.
87. Парламентські фракції та групи в парламенті України.
88. Поняття “політичне лобіювання”.
89. Політичне лобіювання в українському парламенті.
90. Проблема утвердження парламентаризму в постсоціалістичних країнах.
91. Внутрішня організація парламентів: поняття, офіційна і партійна частини парламенту.
92. Моделі парламентського контролю.
93. Проблема парламентаризму у президентських республіках.
94. Поняття “криза парламентаризму”, її сутність.
95. Взаємовідносини парламенту і уряду в парламентських монархіях (Великобританія, Японія).
96. Взаємовідносини парламенту та урядів у парламентських республіках (Італія, ФРН, Індія).
97. Взаємодія парламенту і президента.
98. Взаємовідносини парламенту та уряду в президентських республіках (США).
99. Парламент Великобританії.
100. Парламент США.
101. Особливості італійського парламенту.
102. Парламенти і політичні партії.
103. Правове регулювання депутатської недоторканності.
104. Парламентський комітет, його місце і роль у парламентській діяльності.
105. Форми і методи лобізму в парламенті.
106. Форми і методи міжпарламентської співпраці.
107. Поняття ефективності закону.
108. Поняття парламентської культури, шляхи її підвищення.
109. Кворум.
110. Планування законодавчого процесу.
111. Компетенція законодавчих (представницьких) органів державної влади у федеральній державі.
112. Розгляд бюджетних законопроектів парламентом.
113. Розгляд податкових законопроектів парламентом: порівняльне дослідження.
114. Ратифікація міжнародних договорів парламентом: порівняльне дослідження.
115. Інститут розпуску парламентів.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна література

1. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. – Чернівці, 1998. – 484 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/422980/>
2. Георгіца А. Законодавча влада : поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади // Влада в Україні: шляхи до ефективності. – К. : Право України ; Ін Юре, 2010. – С. 355-381.
3. Шаповал В.М. Основи теорії парламентаризму. – К. : Парламентське ви 1. Азаренко Т. Бікамеризм як проблема в конституційному процесі України // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2013. – № 3. – С.11-17.
4. Валевський О., Конончук С., Ярош О. Двопалатний парламент для України: оцінка можливостей. Нотатки до розвитку політики (вересень, 2008) URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/dvopalatnii-parlament-dlia-ukraiini-otcinka-mozhливостей1-notatki-do-rozvitku-politiki-veresen-2008>
5. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії / за заг. ред. О. А. Фісуна. – Харків : Золоті сторінки, 2008. – 200 с.давництво, 2015. – 136 с.
6. Синьоокий О., Ковриженко Д. Природа представницького мандату: українська практика та зарубіжний досвід / Інформаційно - аналітичні матеріали до засідання експертного клубу журналу „Часопис „ Парламент ” KAS Policy paper URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17371-1522-13-30.pdf?090825164713
7. Чепель О.Д. Депутатський (парламентський) мандат: поняття та зміст. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_law/2011_1/uch_24_1law/05_chepel.pdf
8. Немченко Ю.А. Характер представницького мандату у виборчій системі України URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vonu_sip/2009_2/pdf/str_061-069.pdf
9. Радченко О.І. Статус народного депутата України: проблеми теорії і правового регулювання. – К., 2005. URL: <http://www.lawbook.org.ua>
10. Венгер В. М. Проблеми формування фракцій в українському парламенті // Наукові записки НАУКМА. – Т. 90. – 2019. – С. 55-59.
11. Ткаченко Д. Внефракционный статус народного депутата Украины сквозь призму ответственности перед народом. URL: <http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/publications/pub-166/>
12. Соболева Т. До питання партійної дисципліни в парламенті // "Часопис ПАРЛАМЕНТ".–2021.– №1.URL:http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=119&iar_id=94&as=2
13. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України. – К. : Юрінком Інтер, 2013. 335 с.
14. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Рахункова палата. Комітети – основа діяльності законодавчих органів влади : / за ред. П. Кислого, Т. Сінклера, Т. Браунта. – К. : Заповіт, 1997. – 99 с.

15. Стопченко М. І. Конституційно-правовий статус голови парламенту в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук /М. І. Стопченко. К., 2015. 20 с.
16. Анохін О. М. Постійні комісії (комітети) Верховної Ради України: правові питання організації і діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / О. М. Анохін. – Харків, 1997. – 23 с.
17. Органи державної влади України / за ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2002. – 592 с.
18. Медвідь А. Б. Конституційно-правовий статус тимчасових комісій. Верховної Ради України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 /. К., 2008. – 18 с.
19. Ковриженко Д. Імунітети виборних посадових осіб: шляхи удосконалення правового регулювання // Часопис ПАРЛАМЕНТ. № 5/2019. С.58-64 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1264780670_ans.pdf
20. Законодавче регулювання питань парламентської етики в країнах Європейського Союзу : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром (06 травня 2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28887.pdf>
21. Депутатські привілеї: Зарубіжний досвід та пропозиції для України Інформаційно-аналітичне дослідження / Лабораторія законодавчих ініціатив ; Д.Ковриженко, О. Чебаненко, О. Грищук, Н.Колодяжна, Я.Бєсєда. – К., 2007 URL: http://parlament.org.ua/docs/files/8/1174577340_ans.pdf
22. Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики : матер. наук.-практ. конф. (24 червня, 2015 року). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. 284 с.
23. Богачова О. В. Нариси із законотворення / О. В. Богачова. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. – 224 с.
24. Як забезпечити належну євроінтеграційну експертизу у вітчизняному законодавчому процесі? (Policy Paper) : Європейський інформаційно-дослідницький центр (15.01.2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28831.pdf>
25. Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні / Всеволод Речицький // Права людини: інформаційний бюлетень Харківської правозахисної групи. – 2014. – № 10. – С. 2.
26. Законодавчий процес і парламентська законодавча процедура в Україні (проблеми якості, рекомендації щодо вдосконалення в контексті європейської практики) /О. В. Скрипник, М. О. Теплюк, О.І. Ющик. – К. : Атіка-Н, 2010. – 92 с.
27. Ковриженко Д. Правове регулювання законодавчого процесу: досвід країн ЄС та пропозиції для України // Часопис Парламент : Науково-популярний журнал . – 01/2011 . – N1 . – С. 2-41. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Legislative_process_.pdf
28. Дягілев О. В. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід /О.В. Дягілев. - Харків : Майдан, 2019. 251 с.
29. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності // Часопис ПАРЛАМЕНТ №1/2020. – С. 32-39.

30. Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки). Інформ. довідка, підготовлена Європ. інформ.- дослід. центром на запит народного депутата України (05.07. 2016) URL: <http://eufocenter.rada.gov.ua/documents/Request/72660.html>
31. Манжул К. В. Лобізм у законотворчій діяльності України / К. В. Манжул, І.І. Нікітчук // Бюл. М-ва юстиції України. – 2015. – № 11. – С. 5-11.
32. Погорелова А. Передумови розширення доступу громадян до законотворчого процесу / А. Погорелова // «Віче». URL: <http://www.viche.info/journal/737>.
33. Парламентський контроль за сферою безпеки: принципи, механізми і практичні аспекти / ред. Філіпп Флурі, Андерс Б. Йонсон, Ганс Борн. К. : Міжпарламентський союз ; Женева : Женевський центр дем. контролю за збройними силами, 2019. – 195 с.
34. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр-ння. – К., 2017. – 20 с.
35. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект). – Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Легас, 2014. – 191 с.
36. Майданник О. О. Парламентський контроль в Україні . – К. : Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2014. – 319 с.
37. Звіт уряду в парламенті (Policy Brief) (20.05.2016) // URL: <http://eufocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28883.pdf>

Додаткова література:

1. Шаповал В. М. Контроль парламентський // Юридична енциклопедія. – Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3. – С. 325.
2. Орзіх М. П. Функціональна характеристика парламентського контролю в Україні // Парламентаризм в Україні: теорія та практика. Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. – К.: Вид-во АТ "Книга", 2011. – С. 436-441.
3. Кислий П., Вайз Ч. Становлення парламентаризму в Україні: на тлі світового досвіду. – К. : Вид-во "Абрис", 2002. – 414 с.
4. Марцеляк О. Статус і функціонування регіональних представницьких омбудсманів: світовий досвід // Право України. – 2014. – №1. – С. 149.
5. Пеклушенко О. Парламентські слідчі комітети в країнах ЄС (опис та порівняльна оцінка) // Голос України. – №51 (3551) від 22.03.2015.
6. Погорілко В. Ф. Інтерпеляція // Юридична енциклопедія. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 1999. – Т. 2. – С. 710.
7. Огляд іноземного досвіду законодавчого регулювання інституту бізнес-омбудсмена, особливості статусу бізнес-омбудсмена, його права та гарантії діяльності : Інформ. довідка, підготовлена Європ. інформ.-досл. центром на запит народного депутата України URL: <http://eufocenter.rada.gov.ua/documents/Request/72664.html>.
8. Ганжуров Ю. Парламент України в політичній комунікації. - К. : Україна, 2007. – 352 с.

9. Одінцова, О. О. Правове регулювання лобізму в сучасній Україні: (загальнотеоретичне дослідження). – Донецьк : Дон. нац. ун-т ек-ки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2011. – 150 с.
10. Базілевич Д., Нестерович В.. Лобіювання в Україні та за кордоном : досвід, проблеми і перспективи : інформ.-аналіт. матеріали до круглого столу (26 лютого 2009 р., м. Київ). - К., 2019. 36 с.
11. Видрін Д. Корпоративний капіталізм і корпоративний парламент // Часопис ПАРЛАМЕНТ №1/2014. – С. 46-47.
12. Гросфельд, О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні :автореферат дис. ... канд. політ. наук. Сімферополь, 2009. 16 с.
13. Нестерович В.Ф. Конституційно-правові аспекти лобіювання у правотворчому процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Київ, 2008. – 22с.
14. Порфімович О. Л. Лобістська діяльність органів державної влади (на прикладі МВС України) // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях вчених. – 2014. – № 30. – С. 27-31.
15. Чебыкин И.В. Институционализация лоббистской деятельности (конституционно-правовой аспект): дисс. канд. юрид. наук. - СПб., 2004.
16. «Конституція - правне обличчя всієї країни» : (нереалізовані сторінки сучасного українського конституційного процесу) зб. проектів Конституції України та законопроектів про внесення змін до основного Закону України, Концепція нової Конституції України та концепції змін до Конституції України : у 2-х кн. /заг. ред. В.О. Зайчука. К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2014. – 1060 с. 2. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2012. – 448 с. 3. Богачова О. В., Зайчук О.В., Копиленко О. Л. Законотворчий процес зарубіжних країн. – К. : Реферат, 2016. – 656 с.
17. Європейські стандарти законотворчої діяльності / за заг. ред. В.О. Зайчука. – К. : Парламентське вид-во, 2014. 382 с. 5. Журавський В. С. “Пакетне” голосування та інші сумнівні ноу-хау внесення змін до Конституції // Юридичний вісник України. – 2005. – №4. – 29 січ. – 4 лют. – С. 9. 6. Законознавство : навч. посібник / О. Л. Копиленко, О. В. Богачова, С. В. Богачов. – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2011. – 152 с. 7. Колісник В. П. Подвійний вотум у процедурі ухвалення конституційного закону / В. П. Колісник // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. праць. – Вип.9. – Харків, 2005. – С. 25–35.
18. Конституційна реформа: збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007–2013 р. / за заг. ред. І. Б. Коліушка. – К., 2019. – С. 13. 9. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : дис. ... докт. юрид. наук. – Львів : ЛНУ, 2015. – 402 с.
19. Нижник Н., Гуменюк І., Муза О. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні// Вісн. Національної академії правових наук України. – 2018. – № 4 (75). – С. 23.
20. Регулювання депутатської законодавчої ініціативи, голосування та питань парламентської відвідуваності в регламентах (міжнародний досвід) : Інформ.

- довідка, підготовлена Європ. інформ.-дослід. центром (06 травня 2016) URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28877.pdf>
21. Семчик В. Науково-правова експертиза як форма доктринального тлумачення законодавства / В. Семчик, О. Поліводський // Право України. – 2013. – № 5. – С. 409–415.
22. Шутак І. Д. Від оцінки ефективності норм права до техніки правового моніторингу / І. Д. Шутак // Вісн. Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 3 (36). – С. 18-24. 14. Ющик О. І. Конституційний процес в Україні: особливості сучасного етапу / О. І. Ющик // Право України. – 2012. – № 8. – С. 26.
23. Ніканорова Е.Ю. Конституційно-правове регулювання інституту депутатської недоторканності в державах-членах ЄС // Часопис Київ. ун-ту права.- 2009. - № 4. – С.133-138 URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2009_4/133.pdf
24. Конончук С. Г. Мандат депутата у сучасних демократіях: права та відповідальність. Дослідження проблеми / С. Конончук, О. Ярош ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К.: Агентство “Україна”, 2011. — 96 с. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/immunity2011.pdf>
25. Боднар Р.Г. Класифікація гарантій депутатської діяльності URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/?controller=service>
25. Депутатська недоторканність (сучасна парламентарська та судова практика: правовий аналіз) / заг. ред. О.В.Задорожного. – К. : Логос, 2014.
27. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 246 с.
28. Реєнт О.О. Право депутатської недоторканності (питання теорії та практики) : дис.. ...канд. юрид. наук. - Інститут законодавства Верховної Ради України. – К., 2009. – 271 с. URL: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/363/2208.html>
29. Барабаш Ю. Правові засади функціонування парламентської коаліції: проблеми теорії та практики // Вісн. Академії правових наук України. – 2006. - № 2(45). – С. 51-60.
30. Баубліс В. Опозиція у сеймі Литовської республіки: права та гарантії діяльності // Нац. безпека і оборона, № 7. – К., 2012. – С. 61.
31. Денисов С.А. Использование норм государственного (конституционного) права против оппозиции // Конституционное и муниципальное право. – 2008. – № 18. – С.15-21.
32. Кафарський В. Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України: практика правового регулювання // Право України. – 2007. – № 3. – С. 108-113.
33. Ковриженко Д. Опозиція в Україні: межі правового регулювання // «Часопис ПАРЛАМЕНТ», № 2 / 2016. – С.2-20. URL: http://parlament.org.ua/docs/files/9/1169464844_ans.pdf
34. Панчак-Бялоблоцка Н. В. Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи. - Львів : ПАІС, - 2014. – 351 с.
35. Совгиря О. В. Правовий статус парламентської опозиції: (порівняльно-правовий аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2015. – 21 с.
36. Сюремен Ф. де. Парламентська опозиція у Франції: законодавче забезпечення і традиції діяльності // Нац. безпека і оборона. – № 7. – К., 2012. – С. 65.

37. Хайланд Дж. Захист політичних прав меншин – один із головних принципів Конституції США. // Нац. безпека і оборона. – № 7. – К., 2002. – С. 68.
38. Ревер О. До питання необхідності уточнення правового статусу народних депутатів України // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів, 2020. – Вип. 35. – С. 186–189. – (Серія юридична).
39. Стойчик І. Формування та діяльність парламентської коаліції на основі правлячої більшості: світова практика й українські реалії // Віче. – 2017. – № 1-2. – С. 37-40.
40. Червяцова А. «Позитивний» аспект конституційної відповідальності: визначення змісту // Право України. – 2000. – № 12. – С. 93–96. Ющик О. Правові проблеми конституційного визначення парламентської коаліції в Україні // Юридична Україна. – 2008. – № 11. – С. 27-30.
41. Тези виступу члена Комітету з питань правової політики Верховної Ради України, народного депутата України Беспалого Б.Я. під час розгляду парламентом проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України" (реєстраційний N 6254) // "Часопис ПАРЛАМЕНТ" №5/2001. URL: http://parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=101&iar_id=56&as=2
42. Панкевич І. Імперативізація парламентського мандату в Україні та інших європейських державах (порівняльно-правовий аналіз) // Вісн. Львів. ун-ту. – Л., 2010. – Випуск 50. – С. 120. – (Серія юридична).
43. Юркевич Х. И. Актуальные вопросы типологизации представительского мандата URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/7/yurisprudentsiya/yurkevych.pdf
44. Гончаренко В. Склад верхньої палати бікамерального парламенту (історико-правовий аспект) // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – № 3 (74). – 2017. – С.48-55.
45. Грובה В.П. Бікамералізм: досвід Республіки Польща // Форум права. – 2010. – № 2. – С.105-110.
46. Ковальчук О. Двохпалатний парламент: яким він може бути в Україні // Право України. – 2020. – № 7. – С. 118-121.
47. Конончук С., Валецький О., Ярош О. Практика бікамералізму в унітарних державах (порівняльний аналіз). – К.: Агентство “Україна”, 2008. – 112 с. URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/files/books/bicameralism2008.zip>
48. Кривенко Л. Конституційна модель Верховної Ради. Повернення до майбутнього // Віче. – 2012. – № 10. – С. 17-23.
49. Панчак–Бялоблоцка Н. Особливості бікамералізму в Центральній і Східній Європі: порівняльний аналіз повноважень і функцій палат // Освіта регіону. – 2010. – № 4.
50. Рябов С. Бікамералізм без федералізму. До питання про доцільність двопалатного парламенту в Україні // Людина і політика. – 2001. – №1.
51. Сас С. Законодавство про регламенти однопалатних та двопалатних парламентів // Право України. – 2015. – № 3. – С. 135-139.

52. Француз-Яковець Т. А. Бікамералізм та система стримувань і противаг за конституціями європейських держав // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 8. – С.32-38.
53. Чушенко В. Концепція структури парламенту України // Вісн. Львів. ун-ту. – Сер. юрид. – Вип. 31. – 1994. – С.25-29.
54. Шаповал В. Безпосередня демократія і представницька демократія у взаємозв'язках // Право України. – 2004. – №8. – С. 8.
55. Яковлєв А. Структурна організація і діяльність парламенту: актуальні проблеми конституційного процесу в Україні // Юридична Україна. – 2013. – № 12. – С.55-61.
56. Коваль В. Становлення парламентаризму в Європейському Союзі // Право України. – 2002. – № 2. – С. 143-147.
57. Кривенко Л. Парламент і парламентаризм // Парламентаризм в Україні: теорія і практика. — К., 2021. — С. 246–251.
58. Мироненко О. Біля витоків вітчизняного парламентаризму // Правова держава. — К., 1997. — Вип. 8. — С. 226–232.
59. Могунова М.А. Скандинавський парламентаризм. Теория и практика. М., РГГУ, 2001. – 350 с.
60. Нечипоренко Ю. С. Раціоналізований парламентаризм як принцип організації роботи парламенту: (на прикладі Республіки Польща) : автореф. дис. ... канд. політ. наук. – К., 2020. – 19 с.
61. Олуйко В.М. Парламентське право України: проблеми теорії та практики. – К.: Юрінком Інтер, 2018. – 216 с.
62. Реєнт О. О. Розвиток парламентаризму в Україні / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2005. – 126 с.
63. Український парламентаризм і політична культура суспільства /відп. ред. М. Литвин. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. – 296 с.
64. Український парламентаризм: минуле і сучасне / За ред. Ю. Шемшученка. – К., 1999. – 368 с.
65. Шаповал В.М. Зарубіжний парламентаризм. – К. : Основи, 1993. – 141 с.

